

# Meilinimosi raiškos transformacijos Lietuvos kaimo jaunimo tarpusavio santykiuose: neverbalinis bendravimo aspektas (XX a. 3–10 dešimtmečiai)

ANDŽELIKA BYLAITĖ-ŽAKAITIENĖ

Klaipėdos valstybinė kolegija, Kultūrinės veiklos katedra, Jaunystės g. 1, LT-91274 Klaipėda

El. paštas: andzelikabz@gmail.com

---

Pagrindinis dėmesys skiriamas skirtingų lyčių neverbalinei meilinimosi raiškai ir jos transformacijoms Lietuvos kaimo kultūroje XX a. 3–10-uju dešimtmečiais, pabrėžiamas tiesiogiai provokuojančių, intymumą demonstruojančių prisilietimo gestų vaidmuo tarp jaunimo. Atskleidžiama, kaip visuomenės normos reglamentuoja jaunimo seksualinį elgesį. Tikslas – išnagrinėti meilinimosi raiškos transformacijas XX a. 3–10-uju dešimtmečiais Lietuvos kaimo jaunimo tarpusavio santykiuose. Daroma išvada, kad XX a. pabaigoje ikivedybiniuose kaimo jaunimo santykiuose kūrėsi nauja lyčių meilinimosi, jų saistančio padarumo samprata. Šie pokyčiai labiausiai palietė merginas. Neverbaliniu būdu siunčiami kūno signalai pamažu tapo visuomenei priimtiniu abiejų lyčių atvirai demonstruojamu intymumu, pabrėžiančiu ne tik gilius emocinius poros tarpusavio ryšius, bet ir lyčių abipusiškumą, lygia-vertiškumą bei autonomiją.

**Raktažodžiai:** neverbalinis bendravimas, meilinimosi gestai, seksualiniai (intymūs) santykiai

---

## IVADAS

Meilinimasis kaip intymumas, meilė, kūnas ir kitos panašios temos tapo svarbiu lyčių tarpusavio santykių šiuolaikiniu diskursu tiek viešojoje, tiek akademinėje erdvėje. Tai tarsi „savotiška postmodernios epochos religija“ [2, 168]. Į viešojo diskurso rinką meilinimasis kaip viena iš fizinio intymumo formų „pateko ir plačiai paplito pirmojoje šio amžiaus pusėje dėl kultūrinio „tikrosios meilės“, „romantinio ryšio“ idealo sklaidos“ [23, 12], priešingo tradicinei visuomenei. Čia tarpusavio santykių erdvė visų pirma buvo siejama su ekonomine sutartimi, socialinės ir ūkinės galios išlaikymu. Plačiąja prasme meilinimasis – evoliucijos eigoje susiformavusios seksualinių signalų sistemos, kurios tikslas – padėti suartėti skirtingų lyčių asmenims, dalis [38, 279]. Tai intymių tarpasmeninių santykių sritis. Mokslinėje plotmėje ši sritis ilgą laiką laikyta privačia ir dėl to netinkančia būti mokslinio intereso objektu. Pastebėta, kad net ir Vakaruose, kur profesionalus domėjimasis šia sritimi (kaip

mokslinė disciplina) datuojamas nuo 1920 m. (1), dar XX a. 7-ojo dešimtmečio pradžioje kultūrinės antropologijos tyrimuose, nagrinėjančiuose kultūrinių veiksnių poveikį lyčių seksualiniam elgesiui, mokslininkai pirmiausia daug dėmesio skyrė fiziologiniams dalykams – nėštumui, menstruacijoms, žindymo laikotarpiui, menopauzei ir labai mažai – nereprodukciniam seksualumui, meilininimosi ritualams ar erotizmui. Pastarųjų empirines studijas atliko vėlesni XX a. antropologai [51, 45–46].

Remiantis žmonių seksualinės elgsenos tyrimais, evoliuciškai susiformavusi seksualinių signalų sistema priklauso nuo gamtinių, socialinių ir kultūrinių sąlygų ir nėra vienpusė. Be to, viena iš žmogaus seksualumo ypatybių yra ta, kad intymūs tarpusavio santykiai yra skirti ne tik giminei pratęsti, bet ir suteikia galimybę artimai dvasiškai bendrauti [38, 280]. Yra daugybė žmogaus seksualumo formų: flirtas, koketavimas, meilininimosi ritualas, seksas ir pan.

Amerikiečių antropologo Davido Givenso teigimu, romantinės ir / ar intymios draugystės pradžia laikomas flirtas bei koketavimas [12, 171]. Šios sąveikos metu du asmenys ženklais perduoda savo seksualinius ar romantiškus signalus vienas kitam [30, 74]. Seksualiai susijaudinus kai kurie iš šių signalų gali pakviesti užmegzti artimą kontaktą (lietimo etapas), kiti gali jį atstumti. Vieni gali signalizuoti, kad ilgalaikis santykis plėtosis (galima kopuliacija), o kiti parodyti, kad įvyko tik trumpas seksualinis susidūrimas [12, XVI–XVII; 29].

Minėti ženklai skirstomi į verbalinius (žodžiai) ir neverbalinius (gestai). Šiame straipsnyje apsiribosime kūno, t. y. neverbaline, kalba. Toks pasirinkimas neatsitiktinis. Neverbalinio bendravimo sąvoka apima kinesikos (nagrinėjančios kūno judesius), proksemikos (fizinės erdvės valdymą), haptikos (prisilietimus) ir chronemikos (laiko naudojimo) ženklus, kurie naudojami žmogaus kūno kalbai [14, 9]. Meilininimosi procese pagrindinis vaidmuo tenka prisilietimo (haptikos) ženklams (paėmimui už rankos, apsikabinimui, pasibučiavimui ir pan.). Dalis jų yra išmokstami ir atliekami sąmoningai, bet visgi didesnė jų dalis kyla iš pasąmonės, t. y. įgimti [34, 151–152]. Paprastai šiais prisilietimo gestais bandoma tiesiogiai (2) paveikti kito asmens elgesį ar jausmus, sukelti fizinį intymų ar seksualinį (lytinį) potraukį [14, 88]. Pasak socialinio bendravimo tyrėjų, nežodinis elgesys sudaro maždaug 60–65 proc. viso tarpasmeninio bendravimo, o meilės priėmimo metu toks elgesys gali būti vienintelis tarp partnerių [5, 229–285].

Pirmieji moksliniai neverbaliniai lyčių meilininimosi tyrimai buvo pradėti 1960 m. vokiečių biologo Irenäus Eibl-Eibsfeldto. Remdamasis Brazilijoje, Samoa ir kitose šalyse atliktų tyrimų rezultatais, jis sudarė universalų neverbalinių ženklų, naudojamų viliojimo, flirto ir meilininimosi metu, žodyną [12, 1]. Nuo 1960 m. tūkstančiai neverbalinio meilininimosi tyrimų atlikta archeologijos, antropologijos, lingvistikos, primatologijos, psichologijos bei psichiatrijos mokslų srityse [56, 11; 12, 1–2]; sukurti virtualūs meilininimosi ženklų žodynai. XX a. paskutiniajame dešimtmetyje atlikti tyrimai, nagrinėjantys neverbalinių ženklų reikšmę meilėkavimo leksikone [12, 1–2].

- 
- (1) Seksualinės žinios buvo kaupiamos kur kas anksčiau: 1) priešistoriniame etape; 2) stebėjimų ir spėjimų periodu, kuris baigėsi XIX a. pr.; 3) empirinių seksualinių žinių laikotarpiu [38, 282].
  - (2) Tarpusavio santykiuose galimi ir netiesioginio kontakto gestai (pvz., akies mirktelėjimas, ilgas (intymus) akių žvilgsnis, oro bučinytis ir kt.). Plačiau apie šiuos gestus žr. [20, 32–33]. Richardas Helinas ir Thelma Alper siūlo šias prisilietimų schemas dalis: 1) funkcinis / profesionalus; 2) socialus / mandagus; 3) draugiškas / šiltas; 4) meilė / intymumas; 5) seksualinis sužadینimas. Netiesioginio kontakto gestai apima tris pirmąsias, o tiesioginio kontakto gestai – likusias dvi schemas dalis [8, 30].

Šio straipsnio *tikslas* – išnagrinėti meilėnimosi raiškos transformacijas XX a. 3–10-ųjų dešimtmečiais Lietuvos kaimo jaunimo tarpusavio santykiuose. Tradiciniame Lietuvos kaime gyvavo ne tik suaugusiųjų, bet ir neabejotiną autonomiją turinti jaunimo bendrija, vienijama teritorijos ir bendrų interesų. Jaunuomenės teritorinę bendriją jungė laisvalaikis, pramogos ir poreikis mokytis suaugusiųjų gyvenimo [41, 95]. Dalis suaugusiųjų gyvenimo patirties buvo perimama fizinės ir socialinės brandos apeigų metu. Jų iniciacinė vertė – socialinio statuso kaita, užtikrinanti galimybę ieškoti vedybinių partnerio [41, 96–99]. Pastarojo paieškų etapas paprastai apima 16–18 gyvenimo metus (tradicinėje kultūroje kiek vėliau – 17–20 gyvenimo metus), kada formuojasi pirmas natūralus bundančios simpatijos jausmas bei atsiranda pirmosios galimybės laisviau reikšti abipuses simpatijas ar seksualinį potraukį. George'o Murdocko parengta antropologinė kultūros sričių klasifikacija šį jausmą priskiria asistavimo laikotarpiui [31].

Poros santykiai yra privati ir intymi dviejų žmonių erdvė, tačiau priklausoma nuo visuomenės, nes kultūriniai meilės modeliai įvairiose epochose yra skirtingi, o meilės jausmų, emocijų perteikimo bei veiksmų normos yra pačios visuomenės kūrybos produktas. Normų laikymasis – būtina visuomeninio gyvenimo sąlyga. Žilvytis Šaknys pažymi, kad, XX a. pabaigoje nykstant takoskyrai tarp kaimo ir miesto kultūrų, sparčiai modernėjo jaunimo bendravimo formos [45, 21–25] ir tai turėjo įtakos jaunimo meilėnimosi raiškos formų pokyčiams. Įdomu, kaip šiuo atveju kito visuomenės elgesio normos?

*Uždaviniai:* 1) išsiaiškinti XX a. 3–10-uoju dešimtmečiais Lietuvos kaimo kultūroje paplitusias jaunimo neverbalines meilėnimosi formas; 2) atskleisti visuomenės normatyvines funkcijas vaikinių ir merginų abipusio meilėnimosi atžvilgiu; 3) išanalizuoti jaunimo meilėnimosi raiškos transformacijas bei seksualinio elgesio normatyvinių funkcijų pokyčius laiko kontekste.

Į meilėnimosi gestus šiame straipsnyje pabandysime pažvelgti iš etnologų pozicijos. Meilėnimosi gestai jaunimo tarpusavio santykiuose etnologiniu požiūriu iki šiol Lietuvoje mažai tyrinėti. Tai nauja ir labai specifinė tema, kurią netiesiogiai, dažniausiai nagrinėdami kalendorinius bei darbo papročius, savo darbuose palietė vos keletas etnologų: Ž. Šaknys [42, 3–34, 64, 93, 102–103; 43, 116–133; 44, 51], Jonas Mardosa [22, 24, 26–27], Dalia Urbanavičienė [49, 81–96]. Kai kurie XX a. Lietuvos kaimo jaunimo meilėnimosi būdai aptarti ankstesniuose šio straipsnio autorės darbuose [3, 77–78; 20, 33–39]. Šiek tiek meilėnimosi apraiškų randame ir Daivos Šeškauskaitės bandymuose ieškoti erotikos lietuvių tautosakoje bei mitologijoje [47]. Taigi neabejotina, jog tyrimas aktualus ir gali papildyti šios gana naujos temos istoriografijos plėtotę.

Tyrimo pagrindas – įvairių teoretikų mokslinė literatūra, rankraštinė ir pagal pačios autorės sudarytą klausimyną „Jaunimo tarpusavio santykiai“ 1998–2006 m. etnografinėse ekspedicijose Lietuvos Respublikoje struktūruoto ir pusiau struktūruoto giluminio interviu metodais surinkta empirinė medžiaga (3). Ji apdorota aprašomuoju ir komparatyvistiniu metodais, taip pat atlikta matematinė-statistinė tyrimo duomenų analizė. Iš viso apklausti 656 pateikėjai (atsakymai buvo gauti iš visų), gimę 1905–1985 metais. Visi apklausti respondentai atrinkti atsitiktiniu būdu.

Daugiausia apklaustųjų sudarė moterys (78 proc.), vyrai – 22 proc. respondentų. Straipsnyje neverbalines meilėnimosi raiškos formas vertinsime pagal moterišką intymumo suvokimo sampratą. Vyrų empiriniai duomenys bus naudojami kaip patvirtinimo

(3) Straipsnio autorės surinkta etnografinė medžiaga saugoma Vytauto Didžiojo universiteto Etnologijos ir folkloristikos katedros rankraštyne (toliau – VDU ER, b. 202, 591, 672–673, 710, 712–713, 840).

pavyzdys iš moterų surinktiems empiriniams faktams pagrįsti. Tyrimo metu pastebėta, kad atsakydami į klausimus apie neverbalines meilininimosi formas vyrai buvo atviresni nei moterys.

Nagrinėta tema apklaustos keturios pateikėjų grupės: 1) gimusieji 1905–1925 m.; 2) 1926–1945 m.; 3) 1946–1965 m.; 4) 1966–1985 m. Tokio pasirinkimo motyvas – visos keturios grupės vykstant tyrimui buvo patyrusios kultūros modernizaciją ir su ja susijusius tiriamų reiškinių pokyčius. Šiems atskleisti surinktą etnografinę medžiagą suskirstėme į tarpukario, sovietinės okupacijos ir Nepriklausomybės atgavimo laikotarpius. Pirmosios grupės pateikėjai pateikė daugiausia vertingos informacijos nagrinėjama tema. Jie pasakojo apie XX a. 3–10-uoju dešimtmečiais vyravusius jaunimo intymius tarpusavio santykius Lietuvos kaimo kultūroje. Antrosios ir trečiosios grupės pateikėjų gauta informacija apėmė neverbalines tarpasmeninio bendravimo formas, būdingas kaimo jaunimui sovietmečiu ir atkūrus Lietuvos Respubliką (1990 m.). Paskutiniosios grupės pateikėjai pasidalijo empirine informacija apie jaunimo meilininimosi raiškos transformacijas XX a. pabaigoje.

Daugiausia medžiagos surinkta individualiose ekspedicijose Lietuvos Respublikos teritorijoje. Be to, duomenys rinkti Vytauto Didžiojo universiteto (toliau – VDU) Etnologijos ir folkloristikos katedros bei „Versmės“ leidyklos organizuotose ekspedicijose. 25 proc. duomenų pagal autorės sudarytą klausimyną sukaupė pagalbininkai – VDU Etnologijos ir folkloristikos katedros, Vilniaus edukologijos universiteto Istorijos fakulteto ir Klaipėdos valstybinės kolegijos Kultūrinės veiklos katedros studentai. Dalį atsakymų į parengtą klausimyną atsiuntė patys respondentai.

Siekiant atskleisti bei apibendrinti neverbalinio asistavimo proceso kaitą bei veiksnius, nulėmusius meilininimosi raiškos transformacijas XX a. 3–10-uoju dešimtmečiais lietuvių jaunimo tarpusavio santykiuose, taikyti istorinis-lyginamasis, etnografinių duomenų analizės, tipologinis bei interpretacinis metodai. Įvertinti seksualumo pokyčius žmonių privačioje gyvenimo sferoje nėra paprasta. Dėl temos specifiškumo ir naujumo (tema beveik netyrinėta) ne visais aspektais galėjome atlikti lyginamąją ir aiškiai argumentuotą tiriamų reiškinių analizę, todėl kai kuriais atvejais teko pasitenkinti tik aprašymu. Be to, dėl sunkiai išmatuojamo atotrūkio tarp garsiai reiškiamų pateikėjų pažiūrų ir tikrojo seksualinio elgesio straipsnyje kai kur atsiribota nuo išsamesnių apibendrinimų. Tikimasi, jog kai kurie svarstymų lygmens atsakymai galėtų būti paskata intymaus gyvenimo sferos etnologiniu požiūriu gilesnei analizei ir naujiems tyrimams.

## PRISILIETIMO GESTŲ VAIDMUO LIETUVOS KAIMO KULTŪROJE XX a. 3–10-uoju DEŠIMTMEČIAIS

**Požiūris į meilininimosi signalus.** Remiantis mūsų etnografinės apklausos duomenimis, meilininimosi sėkmė priklauso ne tik nuo žmogaus sugebėjimo siųsti ir priimti meilininimosi signalus, bet ir nuo kultūros, socialinio konteksto, epochos [6, 6], kurioje jie gali būti savaip suprantami, naudojami arba atmetami. Iki tiriamojo laikotarpio vidurio Lietuvos kaimuose ir miesteliuose vyravo tradicinė iš kartos į kartą perduodama, patirtimi paremta ir viešosios nuomonės griežtai reguliuojama bendravimo kultūra. Bet koks nukrypimas nuo visuotinai priimtų normų buvo netoleruotinas elgesys, neišimtis ir seksualumas, viešai (verbaliniu ar neverbaliniu būdu) demonstruojami intymūs santykiai. Pastarieji laikyti nepadoriu elgesiu, netgi prilyginti ištvirkavimui. Labiausiai neigiamai vertinti tiesioginio kontakto meilininimosi gestai (paėmimas už rankos, apkabinimas, bučinys ir pan.), galbūt todėl, kad dažnai neišvengta lietimo, intymaus atstumo. Remiantis atlikta etnografinė

apklausa, dažniausiai intymaus kontakto bei atstumo tarp jaunimo neišvengta viešuose kaimo vakarėliuose – vienuose svarbiausių jaunimo laisvalaikio praleidimo formų. Čia buvo bene „vienintelė vieta, kur neretai įsimylėjęs vaikinai galėjo šokdamas viešai apkabinti patinkančią merginą (arba atvirksčiai), poroje būti labai arti vienas kito“ [49, 86].

Tarpukario tyrėjų teigimu, šokio metu „intymiškai susiglaudusios poros savo judesiais ne tik simbolizuoja seksualinius pergyvenimus, bet veikia ir stebėtojus: taip išmokstama nederamo elgesio“ [46, 11]. Pažymėtina, kad tokio elgesio jaunimą labiausiai mokė modernūs (tango, fokstrotas ir pan.) šokiai, Lietuvoje paplitę dar tarpukariu [46, 11]. Panašią nuomonę aptinkame ir Aleksandro Pakalniškio [32, 136] bei Igno Končiaus [18, 361] XIX a. pab. – XX a. pr. Vakarų Lietuvos vakarėlių aprašymuose bei tarpukariu leistose katalikiško pobūdžio jaunimui skirtose didaktinėse knygelėse ar periodiniuose žurnaluose (pvz., *Pavasaris, Naujoji Vaidilutė*).

**Meiliniams reguliuojančios elgesio normos.** Pastebėta, kad iniciatyvą meilinantys ro-dė vaikinai, o merginos pagal visuotinai priimtas to meto elgesio normas privalėjo vengti šių meilistikavimų įvairiais būdais. Iš tokių elgesio normų pažymėtinos šios: 1) kaimo mergina į šokius su mylimu vaikiną galėjo eiti kartu lydima draugų būrio, vyresniojo brolio ar jaunesnės sesers (ši užsinerėjusi miego neleisdavo sesei ilgai linksmintis); 2) vakarėlyje privalėjo vengti bendravimo su vaikiną tamsiuose pakampiuose ir sutemus atsisakyti jo pasiūlymo pasišnekučiuoti lauke. Priešingai besielgiančios netoleruodavo ir pats jaunimas, neretai vadindavo „pasileidėle“ (nors tokių buvo mažuma); 3) iš vakarėlio mergina taip pat privalėjo grįžti lydima draugų ar artimųjų (vyresniojo brolio, sesers), o ne viena su mylimuoju. Tačiau vaikinų noras palydėti mylimąją atskirai buvo stipresnis. Šiuo atveju visoje Lietuvoje žinomas tabako ar „smulkiai sukarpytų arklio ašutų“ (4) barstymas ant aslos šokių metu. Patekęs į lytinius organus (apatinių kelnaičių dėvėti nebuvo mados – A. Ž.) tabakas (ar arklio ašutai – A. Ž.) juos dirgino, todėl lydimos merginos buvo sukalbamesnės ar net pačios siekė intymumo [22, 27]. Reikia pabrėžti, kad ir kitomis aplinkybėmis vaikinai ir mylima mergina (ar atvirksčiai) susitikę prie vartelių negalėjo vienu du ilgėliau pasišnekėti. „Vos tik tėvas pamatydavo besikalbančius, tuoj sugalvodavo kokią nors priežastį mus išskirti: Rama, eik namo greičiau, kleckai atauš!“ (5). Pasitaikydavo atvejų, kad dėl tokio šeimos narių įsikišimo mergina pasijusdavo nejaukiai vaikiną atžvilgiu. Viena pasvalietė prisimena: „patamsy gonkose šnekėjau su bernu. Brolis pamatė ir įskundė tėvams. Tėvas šaukdamas su bizūnu atlėkė: „gryčioj vietos nėra, kad pašaly stovit!“ Man sarmata to bernioko, juk aš ne paleistuvė“ (6).

XX a. pirmojoje pusėje meiliniams gestus varžė ir suaugusiųjų dalyvavimo jaunimo pasilinksminimuose paprotys. Pasižiūrėti, kaip linksminasi jaunimas, atėdavo tėvai (7), kaimo bendruomenė. Į besilinksminančių jaunimą ypač mėgusios pasižvalgyti ir ilgiau pasėdėti senyvo amžiaus kaimo moterys, kaimynės, tačiau pastarosios dažnai skleisdavo paskalas, todėl jaunimas jas stengdavosi išvartyti. Antai Švenčionių apylinkėse būta atvejų, kai po 24 val. vaikinai specialiai sukeldavo muštynes, kad kliūtų šioms moterims ir jos išsigandusios pabėgtų. Jei ir tai moterų neišgąsdindavo, susitarę kaimo vaikinai joms

(4) Drąseikių k., Joniškio r. VDU ER, b. 840/3, l. 147.

(5) Užpišinių k., Raseinių r. VDU ER, b. 714/2, l. 13.

(6) Kalnagrūžių k., Pasvalio r. VDU ER, b. 712, l. 20.

(7) Bet koks viešai demonstruojamas seksualinis jaunuolių elgesys tarpukariu tėvams buvo negarbė, gėda prieš kaimynus, jog blogai auklėjo savo jaunąsias atžalas, todėl tėvai ypač sergėjo ir kontroliavo savo jaunimą.

pasiųsdavo nemokantį šokti arba išgėrusį vaikina. Nenorėdamos būti išjuoktos tokio nevykusio šokėjo, moterys pasišalindavo (8).

Viešo jaunimo jausmų demonstravimo netoleravo ir bažnyčia. 1819 m. viename Jurgio Pabrėžos Kretingoje pasakytų pamokslų teigiama, kad žmogus prieš skaistybę gali nusidėti ne tik girdėjimu, regėjimu, uosle, skoniu, bet ir palytėjimu [10, 163]. Pastarojo vienas iš-raiškos būdų buvo bučinys. Šį faktą patvirtina ir Elvyra Dulaitienė (Glemžaitė), aprašydama XIX a. Kupiškio apylinkių jaunimo bendravimą. Pasak autorės, už pasibučiavimą mergina patirdavo motinos skirtas fizines bausmes ir turėjo atlikti kunigo (beje, jam savo dukrą ir įskūsdavo pati motina) paskirtą atgailą [7, 301]. Mūsų atliktų lauko tyrimų duomenimis, tarpukario Lietuvoje už šį nusikaltimą prieš skaistybę taip pat buvo skiriama kunigo atgaila, pavyzdžiui, „tris kartus keliais apeiti aplink bažnyčią ir kelias dienas pasninkauti“ (9). Panašiai už padarytą nuodėmę atgailauta ir slavų tautose, pavyzdžiui, Rusijoje už ilgą bučinį buvo baudžiama 12-os dienų pasninku [60, 150].

Minėtu atveju jaunimo moralės saugotojo vaidmenį atliko ir liaudies prietarai. Apie Dusetas buvo sakoma: „jei merga su bernu pasibučiuos, tai jiems lūpos apšaš“, Panevėžio apylinkėse tikėta, kad „merginai su vaikinu pasibučias, po mirties varlė prie jų lūpų prikibianti“ [53, 3]. Nepaisant įvairių prietarų ir burtų, šis meilininimosi gestas XX a. 3–6-uoju dešimtmečiu tarp jaunimo buvo gana dažnas.

**Neverbalinės meilininimosi formos: bučinys į lūpas, apkabinimas.** Kai kurių pateiktųjų teigimu, „susilietus lūpoms širdis virpėdavo iš džiaugsmo ir palaimos“ (10). 72,5 proc. pateiktųjų patvirtino, kad palydėjęs namo, kai niekas nematydavo, vaikinai bandydavo „pavogti“ bučinį iš patikusios merginos arba paprašydavo jos leidimo, kurį dažniausiai mergina duodavo, jeigu jų santykiai buvo rimti. Pasak Astos Venskienės, kaimo vaikinams labai patikdavo bučiuoti storolūpes merginas, nes jų lūpos buvo tam labai tinkamos, nors visuomenės požiūriu storos lūpos (dėl asociacijos „daug bučiuota“) galėjo būti pretekstu suabejoti merginos dorovingumu [52, 62]. Kita vertus, tarpukariu jaunatviškas bučinys būvęs trumpas, nekaltas, „ne taip, kaip dabar, graužia vienas kitą“ (11), bet drovi, dorai išauklėta kaimo mergina jautėsi nepatogiai. Ne viena pabučiuota „nurausdavo kaip rožė“ ar savaitę nekeldavo kojos iš namų (12).

Dėl lytinio švietimo trūkumo kai kurios kaimo merginos (ypač dievobaimingos) manė, kad pasibučias su vaikinu tampama nėščia. Radutės kaimo (Rokiškio r.) gyventoja pasakoja: „Čiupo už plaukų aukštelininką ir pabučiavo su išlaikymu. Jėzau, kaip rėčiau, galvojau, kad vaiko susilauksiu“ (13). XX a. pirmojoje pusėje Lietuvos kaime panašiai buvo manoma apie kitus vaikinų meilininimosi gestus: prisiglaudimą prie merginos ar atsisėdimą šalia jos ir apkabinimą (14).

Kita vertus, bučinys kaip meilininimosi gestas XX a. pirmojoje pusėje buvo dažnas jaunimo žaidimuose. Užduotis ką nors pabučiuoti tekdavo per žaidimus su fantais, kurie

(8) Adomiškės k., Švenčionių r. *VDU ER*, b. 713, l. 53.

(9) Užgalių k., Anykščių r. *VDU ER*, b. 712, l. 86.

(10) Kubėlių k., Kaišiadorių r. *VDU ER*, b. 714/2, l. 10.

(11) Salako mstl., Zarasų r. *VDU ER*, b. 713, l. 2.

(12) Punios mstl., Alytaus r. *VDU ER*, b. 672, l. 66; Meškuičių mstl., Šiaulių r., b. 711, l. 33; Daugėlišio k., Ignalinos r., b. 713, l. 11.

(13) Radutės k., Rokiškio r. *VDU ER*, b. 712, l. 68.

(14) Subartonių k., Varėnos r. *VDU ER*, b. 713, l. 7; Mielaičių k., Ignalinos r., b. 672, l. 17.



dažniausiai buvo žaidžiami vakarėliuose šaltuoju metų laiku (15). Didesnėje Lietuvos dalyje šiuo laiku (dėl Advento) šokiai ir dainos buvo draudžiami. Kadangi meiliniams gestams nebuvo toleruojami, įvairūs žaidimai per Adventą buvo puiki galimybė jaunimui išreikšti savo simpatijas bei atviriau parodyti tarpusavio santykius. Šiuo atveju iš minėtų žaidimų Dzūkijoje labai buvo populiarius „Genelių kepimas“ [49, 298] (žodžiais kepami kalėdiniai sausainiai tol, kol kas nors iš nurodytų žaidimo dalyvių pabučiuoja kepėją), Žemaitijoje – „Sėdi boba ant grindų“ [49, 83–84] (mergina sėdėdavo ratelio viduryje, laikydama rankose obuolius arba riešutus – erotikos simbolius; vedančiajam paminėjus kokį nors žaidėją, šis pabučiuodavo merginą, o ji jam atiduodavo minėtus simbolius), Aukštaitijoje – „Kas kū myli“ (16) (panašiai žaistas žaidimas „Žvirblis šaudyti“; du žaidėjai nugaromis buvo pasodinami ant kėdės, ir jei po duoto ženklų abu atsisukdavo į tą pačią pusę, tai turėjo pasibučiuoti), „Vyšniai skinti“ (17) (vaikinas pašokdamas turėjo pabučiuoti ant kėdės stovinčią merginą), „Balandžius lesinti“ (18) (dar vadinami „Tiltą taisyti“ arba „Telefoną tikrinti“; iš lūpų į lūpas perduoti degtuką ar kitą daiktą) ir kt.

**Paėmimas už rankos, jos suspaudimas.** Seksualinis susijaudinimas jaustas ir paimant už rankos. Vienos rumšiškietės teigimu, vaikinui paėmus jos ranką net „kibirkštys nuėjo“ (19). Pasak kai kurių tyrėjų, dėl rankos paspaudimu perduodamo seksualinio potraukio daugelyje tautų (rusų, baltarusių, kirgizų) buvo draudžiamas rankos paspaudimas tarp vyro ir moters [55, 36]. Lietuvoje tikėta, kad rankos paspaudimas yra ne tik veiksminga priemonė asistuojant priešingai lyčiai, bet ir ją sužavint (priviliojant). Tokiu atveju „pirmą kartą sveikinantis su patinkamu asmeniu, reikia žiūrėti į akis ir tris kartus paspausti jam ranką (Lazdijų r.)“ [33, 166].

**Delno braukymas (kutenimas) / ratuko sukimas.** Seksualinius potyrius žadinančiam rankos paspaudimui artimas ir tarpukariu Lietuvos kaime šokių metu naudotas dar vienas meiliniams gestams – merginos kairės rankos delno braukymas (kutenimas), dažniau – ratuko sukimas. Galima prielaida, kad šis gestas – tai lytinio akto išraiškos simbolis (vyriškojo (dešinė ranka) ir moteriškojo prado (kairė ranka) sąjunga) [59, 95; 55, 31]. Šiuo atveju pirštas atliko falo, o apskritimas – moters iščių funkcijas. Šį gestą XX a. pirmojoje pusėje mini ir Albinas Kriauza, aprašydamas Kupiškio apylinkių merginos intymaus gyvenimo paslaptis (20). Minėtasis meiliniams gestams buvo žinomas ir latviams (21). Atlikti lauko tyrimai liudija, kad šiuo gestu vaikinai dažniausiai naudojosi, norėdami lytiškai suartėti su mergina. Tam nereikėjo jokių žodžių, užteko paimti merginos kairį delną ir atlikti šį veiksmą. Vaikino delno pakutenimas ar jo spustelėjimas reiškė merginos sutikimą (22).

(15) Lietuvių tradicinėje kaimiškoje kultūroje šaltasis metų laikas – spalio ir lapkričio bei sausio ir vasario mėnesiai – tinkamiausias metas vestuvėms [27, 265; 28, 117]. Tuo metu per žaidimus atvirai demonstruotas seksualinis elgesys – nuotakų ieškojimo atitikmuo, vienas jaunimo fizinę ir socialinę brandą pažymintį veiksmų [40, 142].

(16) Krikonių k., Ignalinos r. Užrašė Roma Sabaliauskaitė, 1985 m. *Vilniaus universiteto bibliotekos Rankraščių skyrius (VUBRS)*, f. 169–445, l. 12; Buzaičių k., Molėtų r. *VDU ER*, b. 673, l. 55–56.

(17) Pusnės k., Ukmergės r. *VDU ER*, b. 673, l. 8.

(18) Varonių k., Molėtų r. *VDU ER*, b. 673, l. 67.

(19) Rumšiškių mstl., Kaišiadorių r. *VDU ER*, b. 591, l. 34.

(20) Kuosėnų k., Kupiškio r. Užrašė Albinas Kriauza, 1941–1942 m. *Šiaulių „Aušros“ muziejus (ŠAM)*, b. 52, l. 125.

(21) Rudžionių k., Pakruojo r. *VDU ER*, b. 712, l. 17.

(22) Adomiškės k., Švenčionių r. *VDU ER*, b. 713, l. 53; Gaurės k., Tauragės r., l. 91.

Pagal to meto etiketą, padori mergina turėjo nustumti vaikiną ranką ir pasišalinti. Šiuo atveju netgi buvo toleruotinas fizinis smurtas, t. y. mergina galėjo vaikinui trenkti per ranką, skelti antausį ar jį pastumti. Tačiau ne visos merginos žinojo, ką reikė minėtasis meilininimosi gestas. Būta atvejų, kai vulgarūs vaikinai tuo pasinaudodavo (23), tačiau tai buvo išimtiniai atvejai. Taip vaikinai dažniausiai elgdavosi su lengvai prieinamomis, laisvo elgesio merginomis, o su kuklesnėmis tik norėdavo pajuokauti ir įsitikinti, ar merginos žino šio paslaptingo meilininimosi gesto reikšmę. Nuo XX a. 6-ojo dešimtmečio minėtasis meilininimosi gestas buvo vis retesnis. XX a. 8–9-uoju dešimtmečiais pasitaikė atvejų, kad šiuo gestu tarpusavio santykiuose iniciatyvą stengėsi parodyti merginos, o ne vaikinai (24), galbūt todėl, kad nunyko senoji šio gesto reikšmė (dabartiniu metu dažniau sukamaisiais judesiais glostomos partnerio rankų pirštų pagalvėlės arba tarpupirščiai). Kai kurių merginų nuomone, šiuo gestu buvo prašoma paprastos draugystės arba taip sutinkama ją užmezgti (25).

D. Urbanavičienės teigimu, aptarti meilininimosi gestai ar „erotinio pobūdžio žaidimai“ buvo senosios pedagogikos dalis – jais lavindavo erotinius pojūčius, mokydavo reikšti jausmus ir mintis, atskleisti savo individualybę. <...> Žaidimuose išryškėdavo psichologiniai vaikinų ar merginų kompleksai, trukdantys normaliam bendravimui. <...> Kartojant tokius žaidimus buvo atrandama, kaip reikia tinkamai elgtis bučiuojant labai patinkantį ar nemalonų žmogų, brolių ar draugą“ [49, 83–84]. Tačiau vargu ar minėtieji žaidimai buvo tik pedagoginės paskirties ritualas.

**Erotinės įvairių kūno vietų glamonės.** Kad tarpukario kaime jaunimas žaisdavo ne paprastus, o erotinio pobūdžio žaidimus, kuriuose kai kada neišvengta netgi grubaus meilininimosi, liudija bažnyčios draudimas juos žaisti (26) ir tėvų nenoras leisti dukras į tokius vakarėlius. Kai kurių vėžioniškių (Prienu r.) nuomone, tokiuose jaunimo susibūrimuose (ypač dažnai žaidžiant gūžynes-gaudynes užrištomis akimis) „jaunimas išmoksta daugiau blogo negu gero: ima „čiupinėti“, vaikinai pradeda „glamžyti“ merginas, susėdusias ant lovų ar užpečkyje, o kartais patamsyje priemenėje ar užkaboryje“ [43, 130]. Apie tai rašė ir to meto katalikiška spauda. *Pavasaryje* slaptos anketos „Kaip atrodo pasilinksminimai“ atsakymuose teigiama, kad „pakibinti mergas kaimo vakaruškos buvo gera proga. Lempai užrūkus, kad vos per du žingsnius gali matyti, visur eina ‘meškų glamonėjimai’“ [16, 417]. Taigi šiuo atveju susiduriame ne tik su rankos paėmimu, bučiniais ar apkabinimu, bet ir su intymių kūno vietų lietim – glamonėmis. Pastarosios dažnai pradedamos kaip savotiškas žaidimas, tačiau iš tikrųjų tai yra sudėtinga poros tarpusavio santykių nustatymo forma (27), taip pat partnerių priimtino intymumo diapazonas. „Jaunuolis nori patikrinti, kaip toli galima „eiti“, o mergina nori išlaikyti saiką“ [23, 2]. Šį teiginį patvirtina ir kai kurių mūsų apklaustų pateiktųjų pasakojimai: „merginos buvo baikščios, baisu ir apkabint. Leisdavo tik pabučiuot, bet už šlaunies paimt, tai jokiais būdais. Tuoj užpyksta, kerta per ranką, išvadiną ‘šalaputru’“ (besarmačiu) (28). Nepaisant to, „glamonėjimasis vakaruškose buvo lyg ir

(23) Jankų k., Marijampolės r. *VDU ER*, b. 713, l. 70.

(24) Balandžių k., Jurbarko r. *VDU ER*, b. 713, l. 85; Varnių mstl., Telšių r., b. 710, l. 34.

(25) Juodėnų k., Plungės r. *VDU ER*, b. 710, l. 24.

(26) Psnės k., Ukmergės r. *VDU ER*, b. 673, l. 8.

(27) Remiantis žmogaus seksualinės elgsenos tyrimais, tokia forma labiau paplitusi tose šalyse, kur aukštai vertinama moters nekaltybė iki vedybų [38, 232]. Mūsų atliktos apklausos duomenimis, Lietuva – viena iš tokių šalių.

(28) Alytus. *VDU ER*, b. 672, l. 32; Punios mstl., Alytaus r., l. 67.



natūralus dalykas“ [4, 48]. Ypač nemažai intymių kūno vietų lietimo gestų būta vakaronėse, kurios vyko darbo dienomis Advento bei mėšėdžio metu. „Merginos plėšo plunksnas, o bernai plepsi apie meilę. Staiga jie papučia plunksnas, tos lekia, merginos puola jas gaudyt, o bernai tada ima gaudyt merginas. Pagavę pakutena, apsikabina, pabučiuoja, o kitas ir paglamonėja. Niekas nežiūri, kad elgiasi nederamai“ (29). „Jei nepasisekdavo pagaut, tai stengdavosi taip smarkai sudainuot, kad užgestų lempos ir galėtų nusižiūrėjusių pabučiuot ar apkabint“ (30). Panašus, nors kai kuriais atvejais net ir laisvesnis merginų ir vaikinų bendravimas aptinkamas ir rytų slavų, rusų, baltarusių, ukrainiečių vakaronėse [57, 238; 58, 364–365]. Pažymėtina, jog XX a. pirmojoje pusėje Lietuvos kaime gana agresyviai bandyta meilintis per rugiapūtės, linarovio ir linamynio talkas [22, 22–31; 24, 147–148; 26, 356–359; 42, 156; 54, 59–65] bei per kai kurias kalendorines šventes (Užgavėnės, Sekminės, Joninės ir kt.) (31). J. Mardosos nuomone, šie erotizuoti jaunimo poelgiai išplaukė iš kolektyvinėje sąmonėje gyvusio leistino elgesio modelio supratimo, kuris buvo grindžiamas tuo, kad konkrečioje erdvėje ir laike galėjo būti liberalesnės žmonių moralinio elgesio normos [22, 25]. Be to, talkose ir per šventes tokį jaunimo elgesį daugiausia lėmė socialinio darbo specifika bei kaimo bendruomenės interesai (pvz., vaisingumo užtikrinimas, brandos apeigų atlikimas) ir etika (32).

Po Antrojo pasaulinio karo, nunykus kaimo bendruomeniniams papročiams, pamažu nuo tradicinės visuomenės griežtai kontroliuoto merginimo pereita prie mažiau varžomo individualaus merginimo ir su juo susijusių tiesioginio kontakto meilininimosi gestų. Atlikti lauko tyrimai rodo, kad XX a. 6–9-uoju dešimtmečiais jau dienos metu buvo galima merginą apsikabinti, paimti už rankos, netgi trumpai pabučiuoti į lūpas (56,1 proc.). Tačiau sovietmečiu intymi žmogaus gyvenimo sfera, palyginti su jaunimo seksualumo demonstravimu XX a. pabaigoje, nebuvo labai viešinama. Nemažai merginų dar vengė ilgų pasivaikščiojimų su vaikiniais po šokių. Vyravo nuomonė, kad ilgas „mergelės bastymasis naktimis“ – jos nerimtumo požymis. Taip pat manyta, kad viešai pasibučiuavus „sudegsi iš gėdos“. Viena Matlaukio kaimo (Vilkaviškio r.) gyventoja pasakoja: „Atsimenu, norėjom pasibučiuot, bet, kad niekas nematytų, pasislėpėm po laikraščiu, būk tai jį skaitom abudu“ (33). XX a. 6–9-uoju dešimtmečiais ne kiekvienai kaimo ar miestelio merginai buvo priimtinas ir viešas apsikabinimas. Pasak kai kurių pateikėjų, jei ranka nuslysdavo pečiu, tai atrodė, kad kažkas daugiau (34). Galima prielaida, jog viena tokio suvaržyto jaunimo elgesio priežasčių – tarpukariu gimusių tėvų jaunimo auklėjimas bei sovietinio režimo bandymas seksualinę patirtį sutapatinti tik su reprodukcija, o ne su aistra ir kūniškais malonumais:

(29) Vabalių k., Alytaus r. *VDU ER*, b. 672, l. 54.

(30) Pusnės k., Ukmergės r. *VDU ER*, b. 673, l. 8.

(31) Pasak Jono Balio, per Užgavėnės nemažai meilininimosi veiksmų, erotikos elementų pastebėta, kai persirengėliai žydais eidavo pirkti „bergždininkų“, t. y. tikrindavo netekėjusių merginų apkūnumą, versdami per prijauostę bučiuoti žemę, ir kitaip šaipydavosi [1, 50–56]. Apie seksualinio elgesio demonstravimą per Sekminės liudija jaunimo pasilinksminimai, kurie kartais virsdavo net orgijomis [52, 212–222]. Per Joninės seksualumo apraiškų aptinkame, kai atsiskyrus nuo būrio būdavo einama ieškoti „paparčio žiedo“ poromis [42, 77–78].

(32) Nors ir netoleruotas atviras seksualumo demonstravimas bei palaidas merginų elgesys ir vyrų mergišų meilikavimai XX a. pirmojoje pusėje, atsisakyti vykdyti aptartų žaidimų sąlygas kalendorinėse bei darbo apeigose, taip pat atsisakyti šokti neleido kaimo etika: už atsisakymą buvo itin baudžiamas merginos [17, 5–7; 3, 86; 20, 112–118].

(33) Matlaukio k., Vilkaviškio r. *VDU ER*, b. 202, l. 43.

(34) Rokiškis. *VDU ER*, b. 712, l. 53.

„aistringa meilė negalėjo būti tinkamos tarybinės draugystės, vėliau santuokos motyvas. Propaganda verčiau siūlė išlaukti susižavėjimo laiką, palaukti iki meilė praeis, ir tuomet spręsti, kuris partneris yra tinkamas šeimai kurti“ [21, 56]. Tačiau pasitaikydavo atveju, kai jaunimas nepakludavo šiems propagandos normatyvams, o priežastis galbūt ta, kad „modernūs papročiai atspindi ypatingą „normalumo“ supratimą, kurį skatina ne visuotinis socialinių normų laikymasis, bet vieno žmogaus sugebėjimas tyrinėti ir plėtoti vienas kitam jaučiamus jausmus bei nuolat sekti šių jausmų plėtrą“ (šiuo atveju – meilininimosi gestų naudojimo galimybes – A. Ž.) [39, 169].

## MEILINIMOSI RAIŠKOS FORMOS XX a. PABAIGOJE

XX a. pabaigoje minėti tiesioginio kontakto meilininimosi gestai tarp jaunimo viešumoje buvo demonstruojami laisvai (81,1 proc.), tačiau tai sukėlė skirtingų kartų nesutarimus. Jaunimo suvokimu, tokios intymios draugystės išraiškos priemonės – norma, o vyresniosios kartos nuomone – moralės nuosmukis. „Dabar šokiuose jaunimo nužmogėjimas. Merginų sijonai trumpi, vaikinių rankos po sijonais. Vaikiniai girti. Erotiškumą dar labiau pagyvina muzika. Ji kelia koją į šoną, o tas, matyt, savo „antina“ atstatęs jai nori ką nors daryt. Nėra jokių draudimų. Anksčiau jaunimas turėjo paslapčių, o dabar jokių. Dar jaunas, o jau pasenęs. Tai kada mergaut“ (35).

Sociologų aiškinimu, XX a. pabaigoje „jaunimo draugystės jausmai ir santykiai ne taip jau „nuskurdo“, bet jų kriterijai tapo sudėtingesni ir psichologiškesni“ [17, 90]. Vadinasi, viena vertus, šiuolaikiniai intymūs santykiai pabrėžia laipsnišką degeneraciją, pasireiškiančią tradicinių vertybių praradimu, kita vertus – judėjimą egalitarinės sąjungos link [11, 17]. Pastaroji kryptis liudija intymių jausmų išraiškos laisvę, kitaip tariant, intymumo sferos transformaciją.

**Meilininimosi rezultatas.** Demokratėjant ir liberalėjant visuomenei vis daugiau jaunuolių savo jausmus priešingai lyčiai demonstravo ne vien prisilietimo gestais viešai, bet nuo šių gestų perėjo prie kopuliacijos. Robinas Goodwinas teigia, kad tokia intymių santykių raiška aptinkama tik individualiose visuomenėse (pvz., D. Britanijoje, Belgijoje, Prancūzijoje, Skandinavijos šalyse) [13, 97]. Neišimtis ir Lietuva, ypač XX a. pabaigoje. Statistikos duomenimis, 1985–1990 m. 14 proc. jaunuolių turėjo ikivedybinius lytinius santykius, o nuo 2000 m. tokių jaunuolių buvo 44 proc. [37, 115]. Tokie santykiai praktikuoti ir anksčiau: pavieniai vaikinių lankymosi naktimis merginos klėtyje atvejai užfiksuoti Vakarų [25, 414; 40, 114] ir Šiaurės Lietuvoje [40, 114], tačiau tarpukariu tai buvo netoleruotinas, deviantinis elgesys. 1965–1970 m. duomenimis, 16 proc. dvidešimtmečių jaunuolių asistuosdami neišvengė kopuliacijos [36, 7–8]. Lauko tyrimai rodo, kad XX a. 6–8-uoju dešimtmečiais visuomenė ne itin toleravo tokį elgesį, laikė jį ištvirkavimu. Kartais ir pats jaunimas mėgdavo pasišaipyti iš tų merginų ir vaikinių, kurie gyveno „susimėtę“. Antai pateikėja iš Juodėnų (kaimas Plungės r.) prisimena, kad tokiai porai atėjus į šokius, ten buvusieji sakydavo: „žiūrėkit, atėjo tėvas ir motina“ (36). To meto jaunimo ikivedybinius lytinius santykius vaizdžiai iliustruoja ir vienos suvalkietės (g. 1951 m.) pasisakymas: „Žinoma, daugelis vaikinių siekė intymių santykių, panaudodami ilgą liežuvį, psichologinį spaudimą ir kitokias priemones, bet, kaip aš dabar suprantu, jie daugiau bandė, tyrė merginos moralę, o širdy norėjo, kad ji nepasiduotų“ (37). „Apie 1992–1993 m. prasidėjo

(35) Kazliškių k., Rokiškio r. *VDU ER*, b. 712, l. 76.

(36) Juodėnų k., Plungės r. *VDU ER*, b. 710, l. 24.

(37) Skardupių k., Marijampolės r. *VDU ER*, b. 714/2, l. 8.

masinis jaunimo (gimusių apie 1970 m.) bandomasis laikotarpis prieš vestuves“ [35, 130], kai nevengta lytinių santykių. Naujos technologijos (televizija, asmeniniai kompiuteriai, internetas, mobilieji telefonai), per jas propaguojamas vakarietiškas gyvenimo stilius kūrė naują asistavimo kultūrą. Vyravo nuostata, jog ikisantuočinis lytinis gyvenimas – visiškai normalus reiškinys. Šį faktą patvirtina ir kai kurių pateikėjų teiginiai: „jei dabar norisi, vadinasi, tinkami vienas kitam“ (38); „ieškosi nekaltos merginos, neapsivesi“ (39); „draugė turėjo vaikiną, jis jai prikaišiojo, kad ji nekalta“ (40). Minėti teiginiai rodo, kad seksualiniai santykiai atskiriami nuo reprodukcijos sampratos ir tampa abipuse lyčių seksualinio pasitenkinimo, seksualinio malonumo, seksualinio suderinamumo raiškos priemone bei viena iš sėkmingų intymių tarpusavio santykių prielaidų. Pasak sociologo Anthony Giddenso, toks seksualumas įgyja „plastinio sekso“ pavidalą, kuriam būdinga dviguba samprata: seksualumas kaip savirealizacijos būdas ir seksualumas kaip intymumo išraiška [9, 64].

Taigi XX a. pab. Lietuvos kaimo kultūroje atsiranda naujos jaunimo seksualinio gyvenimo normos, pagrįstos tuo, kad žmogaus seksualumas atveda į santuoką, o ne atvirkščiai. Ne veltui šis laikotarpis Lietuvoje vadintas „seksualine revoliucija“ (41), o šiandien apie seksualumą (taip pat vieną jo išraiškos formų – meilinosi gestus) diskutuojama viešai [48, 26].

## IŠVADOS

Autorės sukaupia etnografinių ekspedicijų, archyvinė medžiaga bei įvairių autorių tyrimai leidžia teigti, kad XX a. 3–10-uju dešimtmečiais Lietuvos kaime į jaunimo neverbalinę meilinosi raišką buvo žiūrima trejopai.

1. Dėl patriarchalinių nuostatų bei krikščioniškų vertybių principu paremtų dorovės normų XX a. pirmojoje pusėje Lietuvos kaimo jaunimo viešas meilinosi buvo netoleruotinas. Tačiau kai kada (šokant susiglaudus poroje, lydint merginą namo po šokių, pavienio naktinio lankymosi merginos klėtyje metu ir t. t.) neišvengta seksualinių jausmų, perduodamų neverbaliniais kūno signalais, proveržių. Lyčių lygiateisiškumas viešai demonstruojamo intymumo atžvilgiu buvo galimas remiantis tik kolektyvine kaimo bendruomenės sąmone. Neverbalinio asistavimo atveju ryškiai dominavo vyriškoji lytis, o merginos aktyvumas meilinosi srityje vertintas neigiamai. Remiantis patriarchalinėmis nuostatomis, drovumas, kuklumas ir padorumas buvo pagrindiniai moters seksualumo požymiai.

2. Nuo XX a. 5-ojo iki 8-ojo dešimtmečio išorinius santuokos motyvus pakeitė emociniai-jausminiai, intymūs jaunimo santykiai atsiskyrė nuo išorinių normatyvinių institucijų kontrolės, būdingos tradicinei visuomenei. Taigi neverbaliniu būdu siunčiami kūno signalai pamažu viešinami jaunimo asistavimo procese. Tačiau intensyvi sovietinė ideologija ir stipri propaganda, neigianti santuokas iš aistringos meilės, lėmė tai, kad jaunimas neverbalinius meilinosi gestus rodė santūriai (orientacija į romantinius jausmus), slėpė intymius tarpusavio santykius nuo aplinkinių.

3. XX a. pabaigoje globalizacija, privačios sferos racionalizavimas keitė Lietuvos kaimo jaunimo romantinės meilės modelį ir jo raiškos formas. Partnerio pasirinkimas

(38) Marcinkonių k., Varėnos r. *VDU ER*, b. 672, l. 70.

(39) Dargužių k., Varėnos r.; Krūminių k., Varėnos r. *VDU ER*, b. 672, l. 85.

(40) Tiltų k., Trakų r. *VDU ER*, b. 713, l. 30.

(41) Šienlaukio k., Raseinių r. *VDU ER*, b. 714, l. 10.

tapo individualus ir laisvas. Išaugęs lyčių reflektyvumas lėmė moterų emancipaciją, o ši – visuomenei priimtina abiejų lyčių atvirai ir nevaržomai demonstruojamą neverbalinę kūno kalbą (nesidrovėta viešai vaikščioti susikibus rankomis, apsikabinus; ilgai bučiuotis ir pan.). Naujos partnerių meilininimosi raiškos formos liudijo liberalų visuomenės požiūrį į lyčių intymius tarpusavio santykius, atskleidė partnerių lygiateisiškumo ir autonomijos svarbą siekiant šių santykių kokybės.

Gauta 2013 06 21  
Priimta 2013 11 29

## Literatūra

- [1] BALYS, Jonas. *Lietuvių kalendorinės šventės: tautosakinė medžiaga ir aiškinimai*. Vilnius: Mintis, 1993. 310 p.
- [2] BECK, Ulrich; BECK-GERNSHEIM, Elisabeth. *The Normal Chaos of Love*. Cambridge, UK: Polity Press; Cambridge, MA: Blackwell, 1995. 231 p.
- [3] BYLAITĖ-LAPINSKIENĖ, Andželika. Jaunatviškos draugystės romantika ir intymumas Suvalkijos ir Žemaitijos kaime (XX a. 3–9-asis dešimtmetis). *Lietuvos etnologija: socialinės antropologijos ir etnologijos studijos 2004*, 2005, Nr. 4(13), p. 67–86.
- [4] BUGAILIŠKIS, Pelikšas. *Gyvenimo vieškeliais: medžiaga istorijai*. Vilnius: Kultūros ir švietimo ministerijos leidybos centras, 1994. 536 p.
- [5] BURGOON, Judee; BULLER, David; WOODALL, Gill. *Communication: The Unspoken Dialogue*. Columbus, OH: Greyden Press, 1994. 538 p.
- [6] COLLINS, Randall; COLTRANE, Scott. *Sociology of Marriage and the Family: Gender, Love and Property*. Chicago: Nelson-Hall, 1988. 536 p.
- [7] DULAITIENĖ (GLEMŽAITĖ), Elvyra. *Kupiškėnų senovė: etnografija ir tautosaka*. Vilnius: Valstybinė grožinės literatūros I-kl., 1958. 471 p.
- [8] ELLIS Andrew; BEATTIE, Geoffrey. *The Psychology of Language and Communication*. New York, London: The Guilford Press, 1986.
- [9] GIDDENS, Anthony. *The Transformation of Intimacy: Sexuality, Love and Eroticism in Modern Societies*. Stanford: Stanford University Press, 1992. 204 p.
- [10] GIDŽIŪNAS, Viktoras. *Jurgis Ambraziejus-Pabrėža (1771–1849)*. Roma–Vilnius: Lietuvių katalikų mokslo akademija, 1994. 295 p.
- [11] GILLIES, Val. *Family and Intimate Relationships: A Review of the Sociological Research*. London: South Bank University, 2003. 23 p.
- [12] GIVENS, David. *Love Signals: A Practical Field Guide to the Body Language of Courtship*. New York: ST. Martin's Press, 2006. 256 p.
- [13] GOODWIN, Robin. *Personal Relationships across Cultures*. London: Routledge, 1999. 239 p.
- [14] GUERRERO, Laura; FLOYD, Kory. *Nonverbal Communication in Close Relationships [interaktyvus]*. Mahwah, New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates, 2006. 303 p. [žiūrėta 2012 10 20]. Prieiga per internetą: <[http://books.google.lt/books?id=Aa4vuLur\\_aYC&pg=PA245&lpg=PA245&dq=Burgoon+J.+K.,+Buller+D.+B.+%26Woodall+W.+G.+Communication:+The+Unspoken&source=bl&ots=YQS45ganmf&sig=GqF5ZN0\\_c0KA6CMsmUmFdx5u0c&hl=lt&sa=X&ei=db\\_1UPe0JYWTtQbvwiCwDw&sqi=2&ved=0CFUQ6AEwBg#v=onepage&q=Burgoon%20J.%20K.%20Buller%20D.%20B.%20%26%20Woodall%20W.%20G.%20Communication%3A+A%20The%20Unspoken&f=false](http://books.google.lt/books?id=Aa4vuLur_aYC&pg=PA245&lpg=PA245&dq=Burgoon+J.+K.,+Buller+D.+B.+%26Woodall+W.+G.+Communication:+The+Unspoken&source=bl&ots=YQS45ganmf&sig=GqF5ZN0_c0KA6CMsmUmFdx5u0c&hl=lt&sa=X&ei=db_1UPe0JYWTtQbvwiCwDw&sqi=2&ved=0CFUQ6AEwBg#v=onepage&q=Burgoon%20J.%20K.%20Buller%20D.%20B.%20%26%20Woodall%20W.%20G.%20Communication%3A+A%20The%20Unspoken&f=false)>.
- [15] JAKELEVIČIUS, Julius. Jei mergina atsisako šokti... *Šeima*, 1992, Nr. 2, p. 5–7.
- [16] Kaip atrodo pasilinksmimai (Slaptos ankietos atsakymai). *Pavasaris*, 1936, p. 417.

- [17] KONAS, Igoris. *Draugystė*. Vilnius: Vyturys, 1988. 237 p.
- [18] KONČIUS, Ignas. *Žemaičio šnekos*. Vilnius: Vaga, 1966. 479 p.
- [19] LAPINSKIENĖ, Andželika. Etiketo specifika XX a. Lietuvos kaimo jaunimo šokių vakarėliuose. *Sveikatos ir socialinių mokslų taikomieji tyrimai: sandūra ir sąveika*, 2006, Nr. 2(1), p. 112–118.
- [20] LAPINSKIENĖ, Andželika. Gestures of Courtship in the Lithuanian Culture of the 20th Century: Influence of the Stereotype on the Sexual Expression of the Sexes. *Lyčių studijos ir tyrimai*, 2008, Nr. 5, p. 30–39.
- [21] MARCINKEVIČIENĖ, Dalia. Civilinė metrikacija ir santuoka sovietinėje Lietuvoje 1940–1969 m. *Istorija*, 2009, Nr. 1, p. 52–58.
- [22] MARDOSA, Jonas. Erotizmai lietuvių valstiečių talkose (XIX a. pab. – XX a. pirma pusė). *Istorija*, 2000, t. 46, p. 22–31.
- [23] MASLAUSKAITĖ, Aušra. Trys variacijos intymumo sociologijoje tema. *Kultūros sociologija*, 2000, Nr. 3–4, p. 12–26.
- [24] MERKIENĖ, Irena Regina. Žemaičių ir klaipėdiškių linamynio talkos. Iš: *Kraštotyra*. Vyr. red. B. Vaitkevičius. Vilnius: Lietuvos TSR paminklų apsaugos ir kraštotyros draugija, 1967, p. 144–148.
- [25] MICKEVIČIUS, Juozas. Apie dorovinių nusižengimų baudimus Žemaičiuose. *Gimtasai kraštas*, 1938, Nr. 3–4, p. 412–414.
- [26] MICKEVIČIUS, Juozas. Senovės linų ūkis Žemaičių kaime. *Gimtasai kraštas*, 1938, Nr. 3–4, p. 346–362.
- [27] MILIUS, Vacys. Lietuvių valstiečių maistas XIX a. antrojoje pusėje – XX a. pradžioje. Iš: *Iš lietuvių kultūros istorijos*. Ats. red. A. Vyšniauskaitė. Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros I-kla, 1959, t. 2, p. 257–268.
- [28] MILIUS, Vacys. Seinų krašto lietuvių vestuvių papročiai. Iš: *Lietuvių liaudies papročiai*. Red. J. Kudirka. Vilnius: Lietuvių liaudies kultūros centras, 1991, p. 116–137.
- [29] MOORE, Monica. Human Nonverbal Courtship Behavior – A Brief Historical Review. *The Journal of Sex Research* [interaktyvus]. 2010, vol. 47/2–3, March 1, p. 171–180. [žiūrėta 2012 10 22]. Prieiga per internetą: <<http://www.thefreelibrary.com/Human+nonverbal+courtship+behavior--a+brief+historical+review.-a0226161875>>.
- [30] MORRIS, Desmond. *Intimate Behaviour*. USA: Kodansha America, Inc., 1997. 272 p.
- [31] MURDOCK, George; FORD, Clellan; HUDSON, Alfred et al. *Outline of Cultural Materials*. Fifth edition with modifications [interaktyvus]. New Haven, Connecticut, USA, 2004 [žiūrėta 2012 10 30]. Prieiga per internetą: <[http://www.yale.edu/hraf/Ocm\\_xml/newOcm.xml](http://www.yale.edu/hraf/Ocm_xml/newOcm.xml)>.
- [32] PAKALNIŠKIS, Aleksandras. *Žemaičiai: Etnografija*. Čikaga: S. Jankus, 1977. 164 p.
- [33] PAUKŠTYTĖ, Rasa. Moralės samprata jaunimo bendravimo papročiuose XIX a. pab. – XX a. pr. Iš: *Etnografiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1988–1989 m.* Ats. red. V. Milius. Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 1990, p. 157–168.
- [34] PEASE, Alan. *Kūno kalba: Kaip pagal gestus skaityti kitų žmonių mintis*. Kaunas: Dajalita, 2003. 237 p.
- [35] RAČIŪNAITĖ-PAUŽUOLIENĖ, Rasa. *Lietuvių šeima vertybių sankirtoje (XX a. – XXI a. pradžia)*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 2012. 288 p.
- [36] RASTENIENĖ, Dalia. Demografinė situacija: mitai ir tikrovė (pokalbis su Socialinių tyrimų instituto Demografinių tyrimo centro vadove prof. habil. dr. V. Stankūniene). *Liaudies kultūra*, 2002, Nr. 4, p. 7–8.
- [37] RUPŠIENĖ, Liudmila. *Šeimotyros įvadas*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto I-kla, 2001. 193 p.
- [38] *Seksologijos enciklopedija*. Vilnius: Nearti dirvonai, 1996. 350 p.

- [39] SUTTON, David. Recenzijos ir apžvalgos [Collier J. F. *From Duty to Desire: Remaking Families in a Spanish Village*. Princeton University Press, 1997. 304 p.]. *Lietuvos etnologija: socialinės antropologijos ir etnologijos studijos*, 2003, t. 3(12), p. 164–172.
- [40] ŠAKNYS, Žilvytis B. *Jaunimo brandos apeigos Lietuvoje XIX a. pabaigoje – XX a. pirmojoje pusėje*. Vilnius: Pradai, 1996. 210 p.
- [41] ŠAKNYS, Žilvytis. Jaunimo papročiai. Iš: *Lietuvos etnografiniai regionai*. Red. G. Kazlauskienė. Kaunas: Šviesa, 2010, p. 94–111.
- [42] ŠAKNYS, Žilvytis. *Kalendoriniai ir darbo papročiai Lietuvoje XIX a. pab. – XX a. I-oje pusėje: Jaunimo vakarėliai*. Vilnius: Diemedis, 2001. 154 p.
- [43] ŠAKNYS, Žilvytis. Lietuvos kaimo jaunimo bendrija: Socialinio aktyvumo kaita metų cikle (XIX a. pab. – XX a. I pusė). *Lituanistica*, 1999, Nr. 1(37), p. 115–134.
- [44] ŠAKNYS, Žilvytis. Jaunimo neintensyvaus darbo savitumai Lietuvoje (XIX a. pabaiga – XX a. pirmoji pusė). *Lituanistica*, 2002, Nr. 1(49), p. 42–56.
- [45] ŠAKNYS, Žilvytis. Šv. Valentino diena: jaunimo papročių migravimas laike ir erdvėje. *Liaudies kultūra*, 2003, Nr. 1, p. 21–25.
- [46] ŠALKAUSKIS, Stasys. *Jaunuomenės idealizavimas ir modernieji šokiai*. Kaunas: „Raidės“ spaustuvės I-kla, 1928. 24 p.
- [47] ŠEŠKAUSKAITĖ, Daiva. *Erotika tautosakoje*. Sargeliai: Kruenta, 2011. 527 p.
- [48] TEREŠKINAS, Artūras. *Kūno žymės: seksualumas, identitetas, erdvė Lietuvos kultūroje*. Vilnius: Baltos lankos, 2001. 173 p.
- [49] URBANAVIČIENĖ, Dalia. *Lietuvių apeiginė etnochoreografija*. Vilnius: Lietuvos muzikos akademija, 2000. 459 p.
- [50] VAITEKŪNAS, Vincas. Alus (Etnografijai šķikas). *Gimtasai kraštas*, 1935, Nr. 1, p. 212–222.
- [51] VANCE, Carole. Anthropology Rediscovered Sexuality: A Theoretical Comment. In: *Culture, Society and Sexuality. A Reader*. Eds. Richard Parker, Peter Aggleton. Second edition. London and New York: Routledge, 2007, p. 41–57. [žiūrėta 2012 10 30]. Prieiga per internetą: <<http://wxy.seu.edu.cn/humanities/sociology/htmledit/uploadfile/system/20100923/20100923014243291.pdf>>.
- [52] VENSKIENĖ, Asta. *Moteriškos galvos įvaizdis XIX a. pabaigos – XX a. pirmosios pusės lietuvių pasaulėjautoje: stereotipo poveikis visuomenei*. Daktaro disertacija. Kaunas: VDU, 2000. 179 p.
- [53] VYŠNIAUSKAITĖ, Angelė. Kaip pasaulyje žmonės bučiuojasi. *Komjaunimo tiesa*, 1966, birželio 18, p. 3.
- [54] VYŠNIAUSKAITĖ, Angelė. Linamynio talkų papročiai Lietuvoje XIX a. pabaigoje – XX a. pradžioje. *Lietuvos TSR mokslų akademijos darbai*. A serija, 1980, Nr. 4(73), p. 53–66.
- [55] БАЙБУРИН, Алберт; ТОПОРКОВ, Андрей. *У истоков этикета: Этнографические очерки*. Ленинград: Наука, 1990. 165 с.
- [56] БУТОВСКАЯ, Марина. *Язык тела. Природа и культура (эволюционные и кросс-культурные основы невербальной коммуникации человека)*. Москва: Научный мир, 2004. 437 с.
- [57] ГРОМЫКО, Марина. *Традиционные нормы поведения и формы общения русских крестьян XIX в.* Москва: Наука, 1986. 274 с.
- [58] ЗЕЛЕНИН, Дмитрий. *Восточнославянская этнография*. Москва: Наука, 1991. 507 с.
- [59] КОН, Игорь. *Введение в сексологию*. Москва: Медицина, 1989. 336 с.
- [60] КОН, Игорь. *Подростковая сексуальность на пороге XXI века: социально-педагогический анализ*. Дубна: Феникс, 2001. 207 с.



ANDŽELIKA BYLAITĖ-ŽAKAITIENĖ

## **The transformation of Lithuanian rural youth courtship expression: non-verbal aspects of communication (3rd–10th decades of the 20th century)**

### *Summary*

The article focuses on the manifestation of sexuality in the Lithuanian customs of courtship in the 3rd–10th decades of the 20th century. In fact, the role of nonverbal body signs in the process of courtship is mostly emphasised. It should be mentioned, no doubt, that body language appears to be the main source of information about the choice of a proper partner for romantic relationship. Gestures of a touch (haptic communication), such as an embrace, a kiss, etc., are regarded as the ones that maintain romantic relationship and provoke the demonstration of intimacy between the opposite genders at most. Usually these nonverbal gestures are used to make influence on another person's behaviour or feelings, cause physical or sexual attraction. This article deals with non-reproductive sexuality which covers romantic concern and prenuptial intimate relations. This aspect of examination is a new phenomenon which appeared in anthropological scientific research not a very long time ago, i. e. in the last decades of the 20th century. This is an innovative topic of research from an ethnological approach in Lithuania.

The aim of the article: to examine the transformation of Lithuanian rural youth courtship expression in the 3rd–10th decades of the 20th century. The tasks: 1) to clarify nonverbal forms of youth courtship at the Lithuanian province in the 3rd–10th decades of the 20th century; 2) to reveal normative functions of the society in point of the demonstration of such behaviour; 3) to determine the changes in normative functions of sexual behaviour between the opposite genders in the period of time.

The basis of the research is scientific literature by different theorists in addition to manuscripts and the empirical material collected with the help of a questionnaire prepared by the author herself as well as using methods of structural and semi-depth structural interviews during ethnographic expeditions of the field in the Republic of Lithuania in 1998–2006. The material was computed via a mathematical-statistical analysis. 656 respondents have been questioned in total. All they were selected by random sampling. By gender of respondents women were interviewed mostly (78%) when men consisted 22% of respondents. In this case non-verbal courtship expressions in this article will be understood by the concept of feminine intimacy. Men's empirical data will be used as a validation sample collected from the women's empirical facts. During the course of the study it was noted that men were more open than women in response to questions about the non-verbal forms of courtship. There will be no detailed summaries somewhere in this article because of difficult-to-measure gap between the complainants' loudest expression of sexual attitudes and the actual behavior. A historical-comparative, typological, ethnographic data analysis and the interpretation method were applied in the article.

The analysis of the material collected mostly in ethnographic expeditions by the author herself, the works kept in the archives of scientific institutions and the researches of different authors proved that public demonstration of sexuality

in the process of youth courtship was disapproved due to patriarchal attitude and morals based on Christian values in the Lithuanian province in the first half of the 20th century. Equality of genders in terms of intimacy demonstrated publicly was acceptable only in case of collective consciousness of a rural community. In this case domination of the male gender during nonverbal courtship was distinct. However, an active behaviour of a girl during the process of courtship was regarded as a negative one. Based on the provisions of the patriarchate, shyness, modesty and decency were the main features of a woman's sexuality.

Since the fifth to the eighth decade of the twentieth century external reasons for the marriage were replaced by emotional-sensual motives, intimate relationships of young people broke away from the control of external normative institutions, which is inherent in the traditional society. Therefore, non-verbal body signals sent by youth during courtship process are slowly taking public. However, intense Soviet ideology and strong propaganda, which denies marriage of passionate love, resulted in the fact that courtship gestures between genders were reserved (oriented to the romantic feelings) and the intimate relationships were kept in secret from others.

Private sphere rationalization resulted in the change of the Lithuanian rural youth romantic love model and its forms of expression in the end of the 20th century. The choice of the partner became dependent on the individual and the freedom of choice. Gender reflectivity increased due to the manifestation of women's emancipation, and then society started to accept open and free demonstration of the non-verbal body language between both sexes (unembarrassed walking holding hands, embrace, kiss on the lips with delay, etc.). New partners' courtship forms of expression testified liberal social attitudes to gender intimate relationships and revealed the equal rights of partners and importance of autonomy in seeking the quality of the relationship.

**Key words:** nonverbal communication, gestures of courtship (touch), sexual (intimate) relations